

MAJA SUNČIČ¹

Simpozijaska vprašanja in Plutarhov makrotekst moškega prijateljstva

Izveček: Članek analizira razliko med temami, o katerih so razpravljali prijatelji na simpozijih, ki jih Plutarh obravnava v *Simpozijaskih vprašanjih* (9 knjig), in tistimi, ki se jih loteva v svojih spisih iz t. i. popularne morale. Pristopa k prijateljstvu se na videz razlikujeta v dojemanju dobrega, prijetnega in koristnega, saj so simpozijske razprave prijetne in nemoteče, kar rojeva in utrjuje prijateljstva med moškimi ob uživanju vina, medtem so popularno-moralistične resnobne in pogosto neprijetne in moteče. Oba pristopa obravnavamo v kontekstu Plutarhovega delovnega zvezka iz prijateljstva, saj ponujata odgovor na vprašanje, "kako biti dober prijatelj".

Ključne besede: Plutarh, simpozij, prijateljstvo, vino, popularna morala

UDK: 177.63:821.14'02.09

Table-Talk and Plutarch's Macrotext of Male Friendship

Abstract: The paper examines the difference between the topics of friendly discussions at symposia, treated by Plutarch in the nine books of his *Table-Talk*, and those addressed in his various treatises on the so-called popular morality. The two approaches to friendship seem to differ in their perception of the good, pleasant and profitable: while the symposiac discussions are pleasant and undisturbing, thus generating and strengthening friendship among the men drinking wine, those tackling the subjects of popular morality are more sombre, often unpleasant and disturbing. Both approaches are considered in the context of Plutarch's "workbook" on friendship, proposing an answer to the question "How to be a good friend".

Key words: Plutarh, symposium, friendship, wine, popular morality

¹Dr. Maja Sunčič je samostojna prevajalka in raziskovalka na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani. E-naslov: maja.suncic@gmail.com.

SIMPOZIJ V ANTROPOLOŠKEM MAKROTEKSTU

Plutarhovi prijateljski pogovori ob pitju vina se vpisujejo v grško kulturo, v kateri je imela izredno pomembno vlogo simpozijaska komponenta.² Vino samo na sebi ni zadostovalo, potrebna je bila tudi zabava. In predvsem pogovori, tudi izredno učeni pogovori, so bili že po Platonovem mnenju več kot primerna in celo zadostna zabava na simpozijih, če so se tam dobili in zabavali omikani možje. Stoiki so to imenovali simpozijaska vrlina, *συμποτική ἀρετή*: vino, ki povzroča rahlo vinjenost (pretirana pijanost je nezaželena), in omogoča prijetne pogovore med prijatelji.

Delo *Simpozijaska vprašanja* (*Συμποσιακά*, tudi pod imenom *Συμποσιακά προβλήματα*, *Quaestiones convivales*, 612d–748d, kratica *S. V.*) je sestavljeno iz 9 knjig, kjer obravnava teme, primerne za prijetno razpravo in hkrati zabavo ob pijači na simpozijih. Tem se loteva z vidika razširjene praktilike vsakdanjega življenja, tj. učenih pogovorov, *φιλολογηθέντα*. Konrat Ziegler³ delo umešča pod Plutarhove mešane filozofske spise, nastalo pa naj bi skoraj čisto na koncu Plutarhovega življenja, čeprav so mnogi razgovori umeščeni v Plutarhova mlajša, celo študijska leta.

Raziskovalci *S. V.* v zadnjih letih niso posvečali posebne pozornosti, zato v literaturi ni veliko sodobnih študij, ki bi se analize lotevale z upoštevanjem novejših teorij. Med novejšimi izdajami, čeprav gre v bistvu za ponatis iz leta 1972, lahko izpostavimo Fuhrmannov⁴ prevod prvih treh knjig in daljšo uvodno študijo, kjer predstavlja predhodne obravnave, ki pa se kot večina starejših študij ukvarjajo predvsem s tradicionalnimi filološkimi vprašanji. Po mojem mnenju bi bil za analizo *S. V.* potreben podoben pristop, kot smo ga v zadnjih letih zasledili pri analizi spisov *Rimska vprašanja* (*R. V.*), *Grška vprašanja* (*G. V.*), in sicer celovito branje, umestitev v makrotekst in tudi primerjava med *R. V.*, *G. V.* in *S. V.*⁵ Španska sekcija The International Plutarch Society je leta 1998 v Cádizu organi-

² Glej predvsem Schmitt-Pantel, 1997, ki analizira simpozij v kontekstu javnih poedin v Atenah; Schmitt Pantelova ponuja model zgodovinske antropologije, ki je dobro izhodišče za preučevanje simpozijaska imaginarija tudi v drugačnih kontekstih.

³ Ziegler, 1951, stolpci 885–890.

⁴ Fuhrmann, 2003, gre za dvojezično izdajo Collection des Universités de France, Association Guillaume Budé.

⁵ Paralelo omenja tudi Fuhrmann, 2003, XIII: poleg tega navaja tudi Plutarhova *Naravoslovna vprašanja* in Aristotelove *Probleme*. Za slovenski prevod, komentar in spremne študije *R. V.*, *G. V.*, glej Sunčič, 2006.

zirala simpozij *Plutarco, Dioniso y el vino* (*Plutarh, Dioniz in vino*)⁶ za leto 2008 pa je na Portugalskem v mestu Coimbra napovedan simpozij *Symposion e philanthropia em Plutarco* (*Simpozij in filantropija pri Plutarhu*), kjer bo poudarek na preučevanju institucije simpozija oz. praks, povezanih s simpozijem, kjer so med izhodiščnimi deli izpostavljena ravno S. V. (poleg *Gostije sedem modrih*), zato lahko pričakujemo nov vpogled v to neupravičeno zanemarjeno delo, ki daje številne možnosti za interpretacijo, tudi z antropološkega vidika.

Delo je izredno zanimivo z mnogih vidikov, nas pa tukaj zanima predvsem antropološki vidik, ki ga bomo poskušali orisati. Oris in zastavitev problema, ki ga tukaj predstavljamo, je tako samo izhodiščna točka razmišljanja o obsežnem projektu, saj so S. V. bistveno obsežnejše delo kot R. V. in G. V. skupaj, analiza pa zahteva tudi široko poznavanje tematik, od posameznih naravoslovnih ved, filozofije, starinoslovja, antropologije idr. S. V. je treba brati znotraj širšega konteksta antičnega simpozija, simpozijjskih praks, izobraženosti in načinov (zasebne) komunikacije.

Simpozijjski žanr, kamor spadajo tudi S. V., se je uveljavil od 4. stol. pr. n. št. Prva paralela, ki jo razpoznamo, so Ksenofontovi *Spomini na Sokrata* in *Simpozij*. Kljub temu po Fuhrmannovem⁷ mnenju v tem nikakor ne smemo razbrati Plutarhovega kopiranja Ksenofonta, saj lahko Plutarhov osebni pečat razberemo ravno v vpeljavi dramatičnega dialoga⁸ v žanr simpozijjskih pogovorov oz. pogovorov, ki so primerni na simpozijih.

Pri Plutarhu ne zasledimo enotne doktrine, saj je vseskozi odprt za nauke različnih šol. Njegova dela vsebujejo mnoge dialoge, anekdote, primere, spomine in ekskurze. Poleg peripatetskih vplivov lahko razberemo tudi druge filozofske (in naravoslovne) vplive. Podobno kot drugod v zbirki *Moralia* se tudi v S. V. pogosto neposredno ali posredno sklicuje na svojega vzornika in učitelja Platona: Platonu so izrecno posvečena vprašanja VII.1–2, VIII.2, IX.5, medtem ko se v mnogih drugih sklicuje nanj ali na doktrino akademije. V delu se pojavljata tudi Empedokles in Epikur; na področju zgodovine se pogosto sklicuje na Herodota in Ksenofonta.

Plutarh sam začrta okvir in terminologijo moškega družjenja ob pijači ter skuša začrtati tudi razliko med S. V. in drugimi obravnavami, napisanimi v priljubljenem

⁶ Uredili J. G. Montes Cala, M. Sánchez Ortiz de Landaluce, R. J. Gallé Cejudo, *Actas del VI simposio Español Sobre Plutarco*, 14–16 de mayo, zbornik izšel 1998.

⁷ Fuhrmann, 2003, XIV–XV.

⁸ Za podrobno analizo Plutarhove rabe dramatičnega dialoga glej Barigazzi, 1988.

simpozijem žanru: συμπίσιον je oznaka za simpozij, popivko in gostijo, συμποσία zaznamuje skupno popivanje, συμποζιάζω “pijem skupaj z”, pogovori in dogajanja, ki so primerni za takšne dogodke, so συμποσιακοί, predsedujočemu na simpoziju, συμποσίαρχος, posveti tudi eno izmed vprašanj; pomembno razliko vzpostavlja tudi v naslovu, ko ločuje med συμποτικός, simpozijski, συμποτικά πράγματα, vprašanja pri mizi oz. ob pijači, in συμποσιακά (πράγματα), teme pogovorov oz. razprav, ki jih obravnavajo ob mizi oz. ob pijači (tj. na simpoziju). Zaradi tega se angleški prevod naslova običajno glasi *Table-Talk*, francoski pa podobno *Propos de table*. Uporaba termina “miza” je v tem kontekstu zgrešena, saj v antiki med simpoziji niso sedeli ob mizi, zato smo se odločili kljub predhodnemu navajanju naslova *Gostinska vprašanja* (tj. vprašanja na gostiji med gosti in gostiteljem) za prevod naslova *Simpozijška vprašanja* (S. V.).

Za raziskavo z antropološkega vidika vsakdanje morale je vrednost spisa med drugim tudi v tem, da takšni žanrski spisi zrcalijo navade in vrednote svojega časa, ki jih po potrebi idealizirajo in prirejajo splošno prijetnemu simpozijemski vzdušju. Vprašanja predstavljajo mnoge praktike vsakdanjega življenja, kako so se simpozijanti so medsebojno zabavali, po jedi so si postavljali uganke, se preoblačili (S. V., 673a, 717a), vse to pa se vpisuje tudi v realni kontekst tekmovanj v izobraženosti, ki so ga imeli v Atenah v času praznika muz, tekmovanje v učenih vprašanjih, φιλόλογα ζητήματα (S. V., 737d). Plutarhova S. V. lahko primerjamo s kasnejšim Atenajevim delo, *Gostija sofistov*, ki pa je v nasprotju s S. V. bolj kompilacija, čeprav ravno tako vsebuje antropološki makrotekst, ki bi primerjalno bil zelo zanimiv za obravnavo.

PRIROČNIK ZA POGOVORE OB VINU

Delo spada tudi v žanr problemov, zaradi česar nosi tudi predznak peripatetske šole in Aristotelovih *Problemov*. Formule delo umeščajo v žanr προβλήματα, problemov, ki je bil obvezen v filozofskih šolah, predvsem v Likejonu. Po mnenju Catherine Darbo-Peschanski⁹ je izhajanje iz tega žanra boljše izhodišče za razlago R. V. in G. V., saj lahko v Αἴτια, aitiologije oz. vzroki, prepoznamo izredno močni Aristotelov vpliv, analogno pa lahko to trdimo tudi za S. V. Tudi Aristotel se v *Problemih* ukvarja z raziskovanjem vzrokov, s postavljanjem vprašanj opredeljuje problem in poskuša ponuditi razlago zanj. V nasprotju s platonsko dialekti-

⁹ Darbo-Peschanski, 1998, 21.

ko, kjer eden sprašuje, drug pa odgovarja, da bi zmagala ena teza, žanr problemov pušča neodločeno presojo poslušalcu ali bralcu: ko določijo predmet razprave, izmenjajo mnenja, si medsebojno podajajo vino in vprašanja oz. vzroke.¹⁰

Mnoge sodobne interprete in bralce bo zmotila ravno nekoherentnost S. V., preskakovanje od teme do teme, saj smo vajeni linearnega branja, medtem ko se moramo pri "priročniku za prijateljske pogovore ob pijači" zavedati, da je izhodišče pogovor, ki sledi drugačni logiki kot zapisana razprava. Podobno preskakovanje velja tudi za R. V. in G. V.: Rose¹¹ je v analizi R. V. domneval, da je hotel Plutarh s skakanjem od teme do teme in potem ponovnim vračanjem k vprašanju z nekega drugega zornega kota prekiniti monotonijo in zadržati bralčevo pozornost. Hitra menjava tem pogovora je sicer značilna za S. V., saj si je treba ves čas prizadevati za bralčevo pozornost, zato lahko to jemljemo kot značilnost žanra in ne za avtorjev neorganizirani pristop h konstrukciji besedila. Podobnost z R. V. in G. V. lahko vidimo tudi v ponujanju mnogoterih možnih odgovorov: Plutarh se zadovolji z razlago, ki je po njegovem mnenju najverjetnejša.¹²

Plutarhov prispevek k uporabi žanra je po Fuhrmannovem¹³ mnenju preseganje simpozijskega žanra, saj simpozijsko integrira v koncept realnega življenja, kar tukaj imenujemo vsakdanje življenje. V ta kontekst se vpisuje tudi oris problematike o Plutarhovem makrotekstu prijateljstva, ki ga predstavljamo v članku. Podobno kot v nesimpozijskih etično-moralnih spisih, ki se uvrščajo v kategorijo popularne morale, se tudi v S. V. avtor predstavlja v vlogi predstojnika minišole: okoli sebe je zbral prijatelje in znance, s katerimi bolj ali manj ognjevitno razpravlja o posameznih problemih, obenem pa mu tak kontekst daje prizorišče za predstavitev lastnih traktatov o različnih problematikah.

Pri analizi Plutarhových besedil iz zbirk *Moralia* in *Vzporedni življenjepisi* lahko ugotovimo, da avtor redno predstavlja primere in osebe, da bi ilustriral ideje, ki so mu ljube ali blizu. Slednje mnogokrat (predvsem v *Moralia*) počne v krogu prijateljev, v pismu ali v dialogu med prijatelji, kjer inscenira konfrontacijo mnenj, ki pa v končni fazi vedno vodi k umirjeni in prijetni modrosti – četudi mnogokrat uporablja za nas precej politično nekorektne metode in z nasprotnimi ali

¹⁰ Nouilhan, Paillet, Payen, 1999, 23.

¹¹ Rose, 1924, 50–51.

¹² Za R. V. in G. V. glej Sunčič, 2006, za S. V. tako tudi Fuhrmann, 2003, XXIV, vendar ne izpostavlja paralelnega pristopa v R. V. in G. V.

¹³ Fuhrmann, 2003, XVIII.

njemu nevšečnimi mnenji, utelešenimi v kakšnem izmed sogovornikov, zelo ostro obračuna in nasprotnike povsem zmelje. Plutarh samega sebe predstavlja kot upravljavca zavesti svoje generacije, kar lahko razberemo v spisih *O npravstveni kreposti*, *Ali se je kreposti mogoče naučiti*, *O brzdanju jeze* in *O duševnem miru*.¹⁴

Že sam naslov *Simpozijaska vprašanja* evocira intelektualno vzdušje, v katerem se je avtor gibal. Podrobnost, ki je zanimiva pri obravnavi prijateljstva znotraj simpozijškega konteksta, je izredna učenost Plutarha in njegovega kroga. Barrow¹⁵ v Plutarhovem krogu vidi sliko družabnega življenja v rimskem imperiju. V razpravah se razpravljavci predstavijo kot presenetljivo izobraženi in z neverjetnim spominom, saj predstavljajo učene govore, kot da bi se pripravili za predavanje, kar zbuja pri Fuhrmannu¹⁶ izrazite dvome o “terenski” verodostojnosti. Konrat Ziegler¹⁷ meni, da gre za avtorjev postopek, s katerim želi ustvariti dramatično vzdušje in zgodovinsko natančnost moških popivk, ko spomine (ὑπομνήματα) meša s svojimi literarnimi, znanstvenimi in filozofskimi traktati. Pri vprašanju “kako biti dober prijatelj”, ki si ga Plutarh ni neposredno zastavil, ampak ga zastavljamo mi, si poglejmo možne vplive na oblikovanje njegovih teoretskih izhodišč: Platonov *Lizija*, Teofrastov spis *O prijateljstvu*,¹⁸ verjetno tudi Ciceronov *O prijateljstvu*. Teoretski temelj pa je nedvomno Aristotelova *Nikomahova etika*: v prvih poglavjih 8. knjige Aristotel opredeli različne vrste prijateljstva, v 9. knjigi v 10. poglavju pa se posveti vprašanju, koliko prijateljev naj ima posameznik. Plutarh Aristotelovih analiz ne povzema, ampak jih nadgradi oz. spremeni: medtem ko Aristotel pravi, da prijateljstvo zaznamujejo dobro ali prijetno ali koristno, Plutarh zahteva od prijateljstva mešanico vseh treh lastnosti, torej popolno zlitje teh lastnosti in hkrati popolno zlitje oz. mešanico med pravima prijateljema: “Pravo prijateljstvo si prizadeva predvsem za troje: za vrli-no kot dobro, zaupljivost kot prijetno in koristnost kot nujno.”¹⁹

V Plutarhovem intelektualnem krogu je bila nujna postavka za prijateljsko ujemanje nedvomno tudi izobraženost in intelekt – ne samo v nesimpozijškem, ampak tudi v simpozijškem svetu.

¹⁴ Nouilhan, Paillet, Payen, 1999, 336.

¹⁵ Barrow, 1967, 22–23.

¹⁶ Fuhrmann, 2003, XII.

¹⁷ Ziegler, 1951.

¹⁸ Spis verjetno citira v *O bratski ljubezni*, 482b.

¹⁹ Plutarh, *O mnoštvu prijateljev*, 94b (prev. M. S.).

ORIS PROBLEMA

Plutarh se vprašanja pravega trenutka, *καίρος*, loteva v različnih spisih, tudi v "prijateljskih spisih" znotraj bloka o popularni morali in v *S. V.*: bodisi glede pravega časa za seks ali glede večjega apetita jeseni itd.²⁰ V *Kako razlikovati prilizovalca od prijatelja* pa opozori, kakšnih tem se nikakor ne smemo lotiti ob pijači:

"Kot če bi jasno nebo zakrili z dežnimi oblaki, ko kdo sredi zabave in prijetnega pogovora začne razpravo, ki povzroča mrščenje in gubanje obraza, kot da bi se zoperstavili bogu Sproščevalcu,²¹ 'ki sprošča vezi bolečin in skrbi',²² kot pravi Pindar."²³

Čeprav poudarja, da je prave prijatelje težko najti, zaradi česar je bolje, če se sami potrudimo in jih skušamo najti, kot da čakamo, da nas kdo "ulovi" oz. najde, zavrača prijetno in poučno razpravo ob pijači kot zadostno za začetek prijateljstva, kar lahko preberemo v spisu *O mnoštvu prijateljev*:

Prijateljstvo je namreč partnerstvo dveh bitij, vendar ne v čredi ali kot pri vra- [93e]
nah, in da štejemo prijatelja za svoj drugi jaz in ga imenujemo tovariš, misleč
drug,²⁴ zaradi česar uporabljajo dve kot število prijateljstva. Z malo denarja ni
mogoče dobiti veliko sužnjev ne veliko prijateljev. Kakšna je torej valuta pri- [93f]
jateljstva?²⁵ Dobrohotnost in prijaznost združeni z vrlino, kar so najredkejše
lastnosti v naravi.²⁶

²⁰ Glej predvsem *S. V.*, II.2, III.6, VIII.3, 5, 10.

²¹ Bakhov vzdevek je *Λυαῖος*, lat. *Lyaeus*, ki ga Plutarh etimološko povezuje z *λύειν*, sprostiti, razvezati, osvoboditi, glej tudi *Simpozijska vprašanja*, I.1 (613c); na splošno o Dionizu kot osvoboditelju glej tudi 644f, 707e in 716b ter *Rimska vprašanja*, 288f. Plutarh v *S. V.*, 716b, hvali odkritosrčen govor, ki ga sprosti vino, ker zvečer osvobodi dnevnih naporov, 654f, ker pomaga rešiti težave, ko odveže dušo, *Pojedina sedem modrih*, 150c. Vzdevek naj bi pomenil tudi tistega, ki sprosti jezik.

²² Pindar, *Frag.* 248, glej Bergk, I, 480.

²³ Plutarh, *Kako razlikovati prilizovalca od prijatelja*, 68d (prev. M. S.).

²⁴ Plutarh uporablja besedno igro z besedama *ἑταῦρον*, tovariš, in *ἕτερον*, drugi od dveh, ki sta skoraj enakozvočnici. Novoplatonistični filozof Jamblih je to opredelitev prijateljstva pripisal Pitagori, Diogen Laertski, 7.23, pa Zenonu; Aristotel definicijo citira v *Nikomahovi etiki*, 1169a, kjer se v posameznih poglavjih loteva značilnosti prijateljstva.

²⁵ O pravem prijatelju kot neponarejenem denarju piše tudi v spisu *Kako razlikovati prilizovalca od prijatelja*, 49d–e, 50a, 65b.

²⁶ Plutarh, *O mnoštvu prijateljev*, 93d–f (prev. M. S.).

Simpozijško vzdušje pa je nasprotno tudi maksimi, ki jo postavi v spisu *O mnoštvu prijateljev* (Περὶ πολυφιλίας, *De amicorum multitudine*), in sicer da sta prijatelja kot ena duša v dveh telesih, kar je za moške dobro, medtem ko to morda včasih ni dobro v zvezi med moškim in žensko, kot to lahko preberemo na primeru Antonija in Kleopatre v *Antoniju*: pretirana zlitost zaradi neprave mešanice (Kleopatra je dominantni del, namesto da bi to bil Antonij) vodi v propad moškega. Zato mladoporočencema svetuje:

“Tako kot mešanico vina in vode imenujemo vino, čeprav ima več vode kot vina, podobno naj se tudi lastnina imenuje moževa, četudi žena prispeva več.”²⁷

Vprašanje “prave mešanice” se tako širše vpenja v Plutarhov koncept zlivanja, σύγκρασις, mešanje pa je tudi simpozijški motiv in metafora. Poglejmo si vprašanje prijateljskega mešanja v nesimpozijškem kontekstu:

- [96d] (8) Zato ni primerno tako razsipati z vrlino, jo povezovati in prepletati zdaj z enimi, zdaj z drugimi, ampak jo ohraniti za tiste, ki so vredni enake povezanosti, to je za tiste, ki nam lahko na enak način vračajo naklonjenost in povezanost. Največja ovira za številne prijatelje pa je v tem, da prijateljstvo nastane iz podobnosti.²⁸ Če se celo živali z drugimi vrstami mešajo samo pod prisilo, prihulijo se in kažejo odpor, ko poskušajo pobegniti druga od druge, medtem ko se z isto vrsto in rodod rade volje združijo in odnose sprejmejo mirno in naklonjeno, kako naj torej nastane prijateljstvo iz nasprotnih navad, različnih čustev in iz drugačnih življenjskih nazorov? Pri harfi in liri nastane harmonija iz sozvočja nasprotnih tonov, podobnost nastane nekje med visokimi in nizkimi toni;²⁹ v prijateljskem sozvočju in harmoniji pa ne sme biti ničesar različnega, neskladnega ali neubranega, vse mora biti podobno, da pride do ujemanja v besedah, namenih, mnenjih in čustvih,³⁰ kot da bi bila ena duša razdeljena med več teles.³¹
- [96f]

²⁷ Plutarh, *Nasveti ženinu in nevesti*, 20, 14of (prev. M. S.)

²⁸ 8. in 9. poglavje spisa *O mnoštvu prijateljev* spominjata na 6.–10. poglavje spisa *Kako razlikovati prilizovalca od prijatelja*.

²⁹ O harmoniji med visokimi in nizkimi toni kot metafori za odnos med ženo in možem v zakonski zvezi glej tudi *Nasveti ženinu in nevesti*, 139d–d.

³⁰ Glej tudi Cicero, *O prijateljstvu*, 4.15: “[I]n s katerim sem dosegel (v tem je bistvo prijateljstva) popolno složnost in soglasje v željah, nagnjenjih in prepričanjih” (prev. B. Z. V.).

³¹ Plutarhovo lepo definicijo prijateljstva lahko primerjamo s Cicero, *O prijateljstvu*, 21.80: prijatelj, ki je kot *alter ego*, drugi jaz; Horacij, *Ode*, 1.3.8, Montaigne, *Eseji*, 1.28: “V vsem

Tezo lahko primerjamo tudi s popolnim zlitjem med možem in ženo v *Nasvetih ženinu in nevesti* (142e–f), čeprav nam primerjava med erotičnim prijateljstvom v zakonski zvezi in “pravim” prijateljstvo med dvema moškima ne da enakih rezultatov oz. ne omogoča simetrične primerjave, saj narava zakonske zveze in način sklepanja zakonske zveze nista v skladu z dolgotrajnim “poskusnim obdobjem”, ki je nujno za rojstvo pravega prijateljstva, poznorojenega edinca. Paralelo med obema vrstama prijateljstva lahko razberemo v težnji po dobrem in lepem, v napredku v vrlini, k čemur pripomore po avtorjevem mnenju tudi erotično prijateljstvo med možem in ženo. Takšnim postavkam sledi v svojih nesimpozijijskih, popularno-moralnih razpravah, kjer ravno tako ponuja delovni zvezek z vajami,³² ki naj posamezniku pomaga postati dober prijatelj (in seveda dober človek). Tudi v *S. V.* je poudarek na zlitju vseh treh lastnosti (dobro, prijetno, koristno), vendar je poudarek zaradi konteksta in žanra na “prijetnem”.

Čeprav na začetku *S. V.* jasno izpostavi v posvetilu prijatelju Sosiju, da je vrednost simpozijev in simpozijijskih pogovorov utrjevanje starih in rojevanje novih prijateljstev, pa v spisu *O mnoštvu prijateljev* zavrne, da bi bile skupne popivke zadosti za pravo prijateljstvo:

(3) Ne menimo, da prijatelj mora biti “edini”, ampak tudi “otrok starosti” in “pozno rojeni”, tak, ki je z nami použil pregovorni mernik soli,³³ v nasprotju z današnjo navado, ko mnogi imenujejo kot prijatelje tiste, s katerimi so enkrat pili, se žogali, skupaj kockali ali prenočili pod isto streho, taki prijatelje pobirajo po prenočiščih, telovadnicah in trgih.³⁴

sva bila polovici ... zdi se mi, da sploh nisem nič razen polovice.” O “polovicah” v ljubezenskem razmerju glej znameniti Aristofanov govor v Platonovem *Simpoziju*; podobno opiše Plutarh Antonijev nagib za zasledovanje Kleopatre in umik med ključno bitko pri Akciju: *ὅπερ τις παίζων εἶπε, τὴν ψυχὴν τοῦ ἑρῶντος ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν*, “kot je nekdo rekel v šali, da duša zaljubljenega biva v telesu drugega”, *Antonij*, 56.4 (prev. M. S.).

³² Za obširnejši pregled koncepta “delovnega zvezka” v avtorjevih popularno-moralnih spisih glej Sunčič, 2007, v: *Plutarh, Morala za vsakdanjo rabo* (v tisku).

³³ Izraz je pregovoren, glej tudi Plutarh, *O bratski ljubezni*, 428b, Aristotel, *Nikomahova etika*, 1156b 27: “Star pregovor pravi, da človeka ne spoznaš, dokler se z njim ne naužiješ nekaj mernikov soli” (prev. K. G.); Cicero, *O prijateljstvu*, 19.67: “Resničen je pregovor, da je treba skupaj pojesti več medimnov soli, da zadostimo dolžnostim prijateljstva” (prev. B. Z. V.).

³⁴ Prev. M. S. Odlomek lahko primerjamo z začetkom IV. knjige *S. V.*, 659e s. s.

SIMPOZIJ IN ZAPISKI S TERENA

Poglejmo si zdaj dva primera (prevoda odlomkov s komentarji) iz S. V. in poskušajmo ugotoviti, ali lahko postuliramo skupne točke, ki povezujejo nesimpozijske in simpozijske postulate avtorja.

Delo je posvečeno Sosiju Senekionu:³⁵ Sosij “dobi” posvetilo na začetku vsake od 9 knjig, čemur sledijo posamezna vprašanja. Sosij je bil visok uradnik imperija, s Plutarhom sta bila prijatelja. Morda sta se spoznala že med avtorjevim bivanjem v Rimu, vsekakor pa se je njuno prijateljstvo utrdilo med Sosijevim bivanjem v Grčiji, kjer je bil magistrat, verjetno prokonzul. Kasneje je naredil uspešno politično in vojaško kariero, leta 109 n. št. je bil počaščen s triumfom, leta 107 pa je dobil tudi kip. Sosij je bil prijatelj in svetovalec cesarja Trajana, pomemben pa je bil tudi pod cesarjem Hadrijanom.

Sosij sodeluje pri prvem pogovoru, ki je postavljen v Atene, v 5. vprašanju pa je tisti, ki priredi gostijo. Zasedimo ga tudi v naslednjih knjigah, ko organizira gostijo v Patrah (II.1), v Hajroneji (II.3), pomaga pri poroki Plutarhovega sina Avtobula (IV.3), na gostiji v Atenah pri epikurejcu Boetu (V.1). Sosij je bil očitno zelo izobražen v filozofiji, zato ne sodi v Plutarhov krog prijateljev zgolj po visokem stanu, ampak je tudi po izobrazbi takšen, da bi ga avtor poimenoval “vreden prijateljstva”. Poglejmo si prevod posvetila, s katerim se začne I. knjiga S. V.:

[612c] I. KNJIGA – POSVETILO

Rek “Sovražim pivskega tovariša z dobrim spominom”,³⁶ Sosij Senekion, se po mnenju nekaterih nanaša na gostitelje,³⁷ ki so med popivanjem zelo vsiljivi in netaktni:³⁸ zdi se, da so sicilski Dorci nekega gostitelja imenovali “tisti, ki si vse

[612d] zapomni”. Drugi menijo, da rek svetuje, naj prepodimo spomin na vse, kar je bilo rečeno ali storjeno med popivanjem. Zato sta po tradiciji naših prednikov³⁹ bogu

³⁵ Podrobneje o tem glej E. Groag, *RE*, s. v. Sosius (Q. S. Senecio).

³⁶ Bergk, *Adespota* 141, Diehl, 1942, II, str. 205, 6.

³⁷ Fuhrmann, 2003, 147, meni, da besede ni mogoče enačiti s ceremoniarjem oz. simpozijarhom, predsedujočim simpozija, Clement v: Clement, Hoffleit, 2006, 4, prevaja *masters of ceremony*, čemur bi lahko rekli tudi koordinator, čeprav je beseda preveč formalistična.

³⁸ Mogoče zato, ker so nenehno spodbujali k popivanju.

³⁹ Očetne navade, zakoni, οἱ πάτριοι λόγοι: omenja jih tudi v *Tolažbi za ženo*, 611d, kjer tradicijo povezuje z bakhičnimi misteriji, v katere sta z ženo bila iniciirana (to pomaga pri žalovanju); iniciacija v elevzinske misterije pomaga, ko umreš, saj se iniciiranim bolje godi po smrti, glej *Dialog o ljubezni*, 762a.

hkrati posvečeni pozaba in palica,⁴⁰ kar pomeni, da si ne smemo zapomniti nobene napake, zagrešene med popivanjem, ali pa samo tiste, za katere zadostuje lahka in šaljiva graja. Ker tudi ti meniš, da je pozaba neprimernih stvari “modra”, kot pravi Evripid,⁴¹ hkrati pa ugotavljaš, da je popolna pozaba vsega, kar se je zgodilo pri vinu, v nasprotju s prepričanjem, da se ob mizi sklepajo prijateljstva;⁴² in še več, da proti temu pričajo tudi najslavnejši filozofi,⁴³ Platon,⁴⁴ Ksenofont,⁴⁵ Aristotel,⁴⁶ Spevzip,⁴⁷ Epikur,⁴⁸ Pritanis,⁴⁹ Hieronim⁵⁰ in Dion⁵¹ iz Akademije, ki so

⁴⁰ Takšno razlago o uporabi *ἀρθηξ*, palice, najdemo samo pri Plutarhu: palica je bila posvečena Dionizu, hkrati pa je zaznamovala tudi učitelja – obe rabi in “osebi” nimata nikakršne medsebojne povezave. V spisu *O brzdanju jeze*, 714e, Plutarh razloži, da je veljalo, da je Dioniz dal palico svojim zvestim, da se ne bi mogli raniti ob vinskih hlapih s tem nenevarnim orožjem. Povezavo med Dionizom in Pozabo izpričujejo tudi epigrafska odkritja, o tem piše tudi sam Plutarh, *S. V.*, 705b: “Stari so Dioniza imenovali sin Pozabe”, v spisu *O zapozneli božji kazni*, 565f, se Dioniz povzpne nazaj iz Hada, iz “mesta Pozabe” kasneje pripelje tudi svojo mater Semelo.

⁴¹ Evripid, *Orest*, 213: “o, gospodarica Pozaba vsega slabega, kako si modra”; gre za spanec, ne za pozabo ob vinu.

⁴² Smoter gostij je bil spodbuditi in utrditi prijateljstvo med pivci, Plutarh, *S. V.*, 618e, 621c, 660b, *Gostija sedem modrih*, 156c; celo strogi Katon starejši se je strinjal s tem, *Katon starejši*, 25.2: “Skupnost pri mizi, tako je sodil, je najlepša priložnost za sklepanje prijateljstev” (prev. A. S).

⁴³ Največ vemo o Platonovih in Ksenofontovih simpozijih oz. gostijah, o drugih pa malo oz. nič.

⁴⁴ Platon, predvsem *Simpozij*.

⁴⁵ Ksenofont, *Simpozij*.

⁴⁶ O Aristotelovem spisu o gostijah vemo prek fragmenta pri Atenaju, 674f–675a, nanj se nanaša tudi sholija k Teokritu, 3.21.122, 16, Wendel; glej Rose, 1886, 97 s. s., za fragment dela *Simpozij ali o pijanosti*.

⁴⁷ O Spevzipovem delu *Simpozij* nimamo nobenega drugega pričevanja: Spevzip je Platonov naslednik in predstojnik Akademije, njegovo delo *Περὶ δειπνον* omenja Diogen Laerski, 3.2.1, vendar to nima nikakršne zveze s *Συμπόσια*.

⁴⁸ O Epikurovem delu o gostijah vemo po citatih pri antičnih avtorjih, omenja ga tudi sam Plutarh, *S. V.*, 652a, 653b, *Proti Kolotu*; glej Hirzel, 1895, I, 363; za fragmente glej Usener, 1887, 115–119.

⁴⁹ Pritanis je bil peripatetik iz 3. stol. pr. n. št., glej Atenaj, 11.447e.

⁵⁰ Hieronim z Rodosa je v 3. stol. pr. n. št. napisal delo *Περὶ μέθης*, *O pijanosti*, glej Diogen Laertski, 4.41.

⁵¹ Dion iz Aleksandrije je živel v 1. stol. pr. n. št.; Atenaj, 1.34b, pravi, da je Dion govoril o vinu in pivu pri Egiptčanih in da so radi popivali.

[612e] bili mnenja, da je zapis razgovorov ob mizi in pijači vreden truda; pa tudi zato, ker si dejal, da bi moral med učenimi razpravami, ki sem jim pogosto prisostoval bodisi pri vas v Rimu ali pri nas v Grčiji, ko so bile mize postavljene in so bile pred nami čaše, izbrati primerne, sem se tega lotil in ti že pošiljam tri knjige, od katerih ima vsaka po deset vprašanj, kmalu pa ti bom poslal še druge, če se ti te ne bodo zdele povsem nevedne Muz in nepomembne za Dioniza.⁵²

V posvetilu lahko razberemo pomembne značilnosti Plutarhovega dela in zbiranja zapiskov na terenu: misli zelo hitro, zelo hitro pa je tudi pisal (tudi sam to pove v posvetilu v I. knjigi, 612e), čemur lahko pripišemo dejstvo, da nekatere njegove misli niso zadosti izpeljane in dodelane (ponavljanje, nedoslednost, nasprotujoče si trditve, površnost, netočnost itd.), ampak ostajajo na ravni zapiska oz. osnutka. Fuhrmann⁵³ očitane pomanjkljivosti interpretira v kontekstu oslabitve znanstvenega duha v avtorjevem času, saj naj bi bila netočnost široko razširjena značilnost tega obdobja. Z antropološkega vidika so takšni sklepi nepomembni, saj se netočnost vpisuje v kontekst simpozijskega, ki niti ne pretendira na raven akademskih razprav. Kot da bi danes od gostilniških razprav ali od razprav med prijatelji ali celo od zapiskov s terena pričakovali upoštevanje pravil znanstvenega diskurza!

V "zapiskih" s simpozijev lahko razberemo antropološki material, opazovanje "s terena", kjer je Plutarh opazoval s participacijo. Ravno sam avtor, kot je to izpostavil tudi Fuhrmann⁵⁴ v uvodni študiji h grško-francoski izdaji prvih treh knjig dela, nastopa kot garant verodostojnosti, kot oče govora (*πατήρ τοῦ λόγου*). Podoben pristop Plutarha "očeta govora" lahko razberemo tudi v *Dialogu o ljubezni*.⁵⁵

Problematiko zapiskov lahko primerjamo tudi s podobnim dojetjem R. V. in G. V.: zapiski s terena, zapiski ob pripravi življenjepisov itd.⁵⁶ Vprašanje, ali so pogovori res pravi (torej ali so zapiski s terena resnični) ali niso, se nam ne zdi pomem-

⁵² Prev. M. S.

⁵³ Fuhrmann, 2003, XXV.

⁵⁴ Fuhrmann, 2003, VIII.

⁵⁵ Glej slovenski prevod in mojo spremno študijo v Sunčič, 2005.

⁵⁶ Natančno analizo problematike glej predvsem Boulogne, 1987, 1992, 1994, 1998, 2002, za slovenski prevod in spremne študije, ki izpostavljajo pomembnost takšnega pristopa za antropološko preučevanje Plutarha, glej Sunčič, 2006.

čno, saj Plutarh predstavlja mizansceno možnih pogovorov med prijatelji, razdeli vloge in inscenira problem.⁵⁷ Sosiju Senekionu pošilja primerne teme, brez reda, kot se je to verjetno dogajalo tudi na simpozijih. Sporadičnost je značilna tudi za R. V., G. V. in za *Ženska junaška dejanja*, kar napove v posvetilu prijateljici Kleji (253e).

EROS: TEMA, ZAPISEK IN OPOMBA

Plutarhov prijatelj Sosij Senekion sodeluje tudi v razpravi o erosu oz. zakaj Eros tudi iz nepesnika naredi pesnika: Sosij nastopa kot glavni govornik, na začetku je omenjeno, da je tudi gostitelj simpozija.

Tematika erosa in seksualnosti se sklada s simpozijskim vzdušjem, Plutarh pa je eros podrobno obravnaval v svojem dramatičnem dialogu *Dialog o ljubezni*, ki bi ga lahko tudi pogojno umestili v žanr simpozijskih razprav: ton dialoga je šaljiv, okvirna zgodba o Ismenodorini ugrabitvi lepega mladeniča Bakhona je izredno ironična in fantastična, zaključek, ki je povsem simpozijski in zafrkantski, pa ravno tako priča v prid simpozijskemu kontekstu. Dialoga tukaj ne bomo obravnavali, ravno tako ne obsežne problematike erosa v antični Grčiji, ker sem o tem že pisala.⁵⁸ Na hitro lahko izpostavimo samo skupne točke: zaradi erosa zaljubljenka Ismenodora postane kot erast, drzna in neustrašna; medtem ko moški razpravljajo (verjetno ob vinu), uzurpira moški red, ga postavi na glavo in si vzame, kar hoče, predmet svojega poželenja, mladeniča Bakhona. Če lahko Eros iz ženske naredi erasta, potem lahko priuči tudi pesnjenja. Predstavitev erastičnih žensk pa lahko pri Plutarhu spremljamo tudi v spisu *Ženska junaška dejanja*.⁵⁹

Ženske (razen prostitutke, glasbenice, plesalke in druge "lahke" ženske), četudi so predmet razprave, na simpoziju ne sodelujejo. Zakaj je tako, Plutarh razloži svoji nekdanji učenci Evridiki v nasvetih, ki jih pošlje kot darilo ob poroki:

(16) Ko perzijski kralji obedujejo, ob njih sedijo njihove zakonite žene in jedo z njimi: če pa se hočejo zabavati in napiti, žene odslovijo in pokličejo pevke ter prostitutke. Prav je, da ženam ne dovolijo sodelovati pri razuzdanosti in pijančevanju.⁶⁰

⁵⁷ Glej npr. S. V., 615c–e, 620a, 628b–629a, 638b, 641b, 657f, 664b, 667d–e, 683b–c, 692b–c, 693e–694a, 704d–e, 717b, 736e.

⁵⁸ Glej predvsem Sunčič, 2005, zlasti strani 109–176.

⁵⁹ Za analizo erastičnosti glej Sunčič, 2004, predvsem "Anatomija ženskega junaštva ali eros do aresa", str. 113–133

⁶⁰ Plutarh, *Nasveti ženinu in nevesti*, 16, 14ob (prev. M. S.).

Prevod vprašanja si bomo ogledali v kontekstu izhodiščne teze članka, da je treba nesimpozitske spise brati skupaj z mešanimi tematikami v *S. V.*, saj se nam izrisujejo jasne paralele, ki nam bodo omogočile vzpostavitev antropološkega makroteksta in jasnejšo opredelitev avtorjevega delovnega zvezka o prijateljstvu.

[622c] I. KNJIGA, 5. VPRAŠANJE

Zakaj se reče: “Eros priuči pesnika”?

[razpravljajo Sosij Senekion in drugi]

(1) Potem ko smo zapeli nekaj Sapfinih verzov, smo pri Sosiju razpravljali, zakaj se reče:

“Eros priuči pesnika, čeprav
je bil prej brez Muze”,⁶¹

medtem ko Filoksen⁶² pravi, da je Kiklop skušal “svoj eros ozdraviti z milozvočnimi Muzami”. Rečeno je bilo, da ima Eros moč, da dopušča drznost in novost v

[622d] vsem, kot ga je tudi Platon⁶³ poimenoval “pogumen” in “pripravljen na vse”; in molčečneža spremeni v zgovorneža, plahega moža v skrbnega, brezskrbnega in lenega v prizadevnega in delovnega; pri vsem tem je najpresenetljivejše, da celo varčen in skop mož, ko se zaljubi, popusti in se omehča kot železo v ognju, ves je mehak, upogljiv in prijeten, tako da se nam rek “Denarnica zaljubljenec je zvezana s porovim listom”,⁶⁴ čeprav je šala, ne zdi več smešen. Rečeno je bilo tudi, da je eros kot pijanost, saj može ogreje, razveseli in sprosti,⁶⁵ ko pa so enkrat v

[622e] takem stanju, jih zlahka zanese v pesem in govor v metrumu. Pravijo, da je tudi

⁶¹ Fragment iz Sofoklove tragedije *Steneboja*, Evripid, Frag. 663, Nauck, 1889, 569; verze citira tudi Platon v *Simpoziju*, 196e, Plutarh pa v spisih *O Pitijinih prerokbah*, 405f, *Dialog o ljubezni*, 762b; verze si sposodi tudi Aristofan, *Ose*, 1074.

⁶² Filoksen s Kitere, 435–380 pr. n. št., je bil ditirambski pesnik. Verzi se nanašajo na Kiklopa, zaljubljenega v Galatejo; glej tudi *Dialog o ljubezni*, 762f, kjer se verzi nanašajo na Sapfo; njegova pesem je nastala pred Teokritovo *Idilo*, 11.

⁶³ Platon, *Simpozij*, 203d, *Timaj*, 69d; podobne ideje Plutarh razvije tudi v *Dialogu o ljubezni*, 760e–d, 762b–c: “Vsak ljubeči postane radodaren, nežen in plemenit, čeprav je bil prej skop; njegova skopost in pohlep se stopita kot železo v ognju” (prev. M. S.).

⁶⁴ Leutsch-Schneidewin, I, 447, II, 47.

⁶⁵ Aristotel, *Problemi*, 953b 30, povezuje pijanost in spolno vzburjenost, fiziološko spremembo pa pripiše segretju telesa.

Ajshil napisal svoje tragedije med pitjem in razgret od pijače.⁶⁶ Moj ded Lamprij je bil najbolj domisel in najzgovornejši med pitjem: imel je navado reči, da kadilo izhlapeva zaradi toplote, on pa zaradi vina.⁶⁷ In ljubljene osebe najraje vidimo, ugodje pa ni nič manjše takrat, ko jim pojemo hvalnice, kot tedaj, ko jih vidimo, kajti eros, ki je sicer na splošno zgovoren, je najzgovornejši v hvalnicah. Kajti če so sami zaljubljeni prepričani, da ljubijo lepo in dobro osebo, potem hočejo o [622f] tem prepričati vse. To je gnalo Lidijca Kandavla, da je v ženino spalnico privlekel Gigesa, da bi jo videl: zaljubljeni namreč hočejo, da drugi o tem pričajo.⁶⁸ Zato torej, ko pišejo hvalnice o lepoti svojega ljubljenega, hvalnice okrašujejo z melodijami, metrumi in odami, tako kot kipe olepšajo z zlatom, da bi jih mnogi raje poslušali in si jih zapomnili. Ko ljubljenemu podarijo konja, petelina⁶⁹ ali kaj drugega, si želijo, da je dar lep, primerno okrašen in razkošen; če se zelo približajo [623a] prilizovalčevemu govoru, je to zato, ker želijo, da se bo zdel sladek, bleščec in razkošen, kot je pesniški jezik.

(2) Sosij je pohvalil tiste, ki so govorili, in potem pripomnil, da ne bi bilo slabo, če bi se vprašanja skušali lotiti, izhajajoč iz tistega, kar je Teofrast⁷⁰ rekel o glasbi. "Ravnokar sem," je dejal, "prebral to knjigo. Pravi, da ima glasba tri izvore, in sicer žalost, užitek in navdušenje, in da vsako od teh čustev spremeni glas tako, da mu spremeni modulacijo. Žalost spodbudi krike in žalostinke, ki se zlahka [623b] sprevernejo v pesem, zaradi tega tudi vidimo, da govorniki ob zaključku govora⁷¹ in igralci pri tarnanju glas dvignejo za nekaj tonov in ga napenjajo, da bi bil pojoč. Močno veselje spodbudi dušo lahkomiselnih k telesni dejavnosti in jih povabi k ritmičnemu gibanju; če ne morejo plesati, poskakujejo in ploskajo:

⁶⁶ Glej Atenaj, 22a, 428f–429a.

⁶⁷ Glej tudi *Simpozijska vprašanja*, 715d–e, *O zatonu preročišč*, 432e.

⁶⁸ Herodot, 1.8 s. s.: gre za razkazovanje prepovedane golote lastne žene, da bi dobil potrditev od zunaj. Zgodba ima tragičen konec, saj žena opazi vsiljivca in ga užaljena prepriča, naj ubije soproga Kandavla in se poroči z njo; primerjaj s Plutarh, *Nasveti ženinu in nevesti*, 139c.

⁶⁹ Jahanje in petelinji boji (poleg prepeličjih bojev) so bili zelo priljubljeni pri grških mladenci; slednje potrjuje tudi slikovni material na vazah, tematika pa je pretežno pederastično zaznamovana; glej tudi Schneider, *RE*, s. v. *Hahnenkämpfe*, stolpci 2212–2215, Dover, 1995, Schnapp, 1997.

⁷⁰ Teofrastovo delo o glasbi ni omenjeno nikjer drugje; Plutarh morda svoje izpeljave utemeljuje na tej teoriji tudi v spisu *O Pitijinih prerokbah*, 405e.

⁷¹ Cicero, *O govorniku*, 57, Kvintilijan, *Vzgoja govornika*, 11.3.57, govornikom to očitata.

“Norost in vpitje razburjenih,
ki sunkovito vrže glavo vznak”,⁷²

kot pravi Pindar. Preudarni možje pod vplivom takšnega čustva dvignejo samo glas v pesem, metrično recitiranje ali melodijo. Navdušenec je najbolj izven sebe, [623c] obrača telo in glas iz običajnega položaja. Od tod tudi bakhična praznovanja uporabljajo ritme in navdahnjeni od boga podajajo prerokbe v verzih,⁷³ in zelo malo blaznečih bomo našli, ki ne blaznijo v metrumu ali v pesmi. Ker je tako, če hoče kdo eros osvetliti in ga temeljito preiskati, potem ne bo našel drugega čustva, ki vsebuje presunljivejše bolečine, močnejše veselje, večjo ekstazo in delirij; duša zaljubljenega moškega je kot Sofoklov polis:

[623d] “poln vonja po kadilu
in pajanov, pomešanih s tožbami”.⁷⁴

Zato ni nič čudnega ali presenetljivega, če je eros, ki nosi v sebi in obsega vse izvore glasbe, namreč bolečino, užitek in navdušenje, na splošno zgovoren in blebetav, v sebi ima tudi posebno nagnjenje, in to veliko bolj od vseh drugih strasti, in sicer do glasbenega in pesniškega izražanja.⁷⁵

TEME POGOVORA

Ker gre za uvod v problematiko in ker želimo čim nazorneje predstaviti mnogotero tematik, ki naj bi bile primerne za simpozijski pogovor, smo vključili tudi prevod vseh vprašanj, o katerih (se) razpravlja v S. V. Nekatere teme se nam bodo zdele trivialne, vendar je tisto, kar mi imenujemo trivialno ali celo čudno, izhodišče antropološkega raziskovanja. Sami naslovi pogovorov nam izrisujejo drugačno podobo simpozijev, kot nam jo mnogokrat napačno in izkrivljeno predstavljajo celo v akademskih krogih; teme pa izrisujejo široko problematiko, ki smo jo napovedali na začetku in katere smo se samo dotaknili, tj. prijateljstva v simpozijem

⁷² Pindar, *Ditirambi*, Frag. 2, Puech; Snell, II, 13; takšno sunkovito gibanje vratu oz. glave je bilo značilno za dionizijska blaznjenja; Plutarh verz navaja tudi v *Simpozijških vprašanjih*, 706e, *O zatonu preročišč*, 417c.

⁷³ Včasih naj bi to veljalo tudi za Pitijo, vendar tega v Plutarhovem času ni bilo več, glej Plutarh, *O Pitijinih prerokbah*.

⁷⁴ Sofokles, *Kralj Ojdip*, 4–5, Plutarh citira tudi v spisih *O množtvu prijateljev*, 95c, *O praznovanju*, 169d, *O moralnih vrlinah*, 445d, *Antonij*, 24.3.

⁷⁵ Prev. odlomka M. S.

in nesimpozijem vzdušju: kako obravnavati prijateljstvo, kako biti dober prijatelj in kaj lahko na podlagi zgolj preliminarne analize ponudimo kot odgovor.

I. KNJIGA

Poleg tipičnih simpozijских tematik, ki se lotevajo samega simpozija in ga poskušajo razlagati, se v 2. in 3. vprašanju predstavijo tudi avtorjevi domači (njegova brata Timon in Lamprij kot tudi Plutarhov oče). Večina tematik je torej tipična *συμποτικά* oz. *συμποσιακά*.

1. Ali je filozofija primerna tema razprave ob pijači?
2. Ali naj gostitelj goste sam razvrsti ali naj to prepusti gostom?
3. Zakaj je mesto na gostiji imenovano "konzulova pridobljena čast"?
4. Kakšen mora biti simpoziarh?
5. Zakaj se reče: "Eros priuči pesnika"?
6. O Aleksandrovem pretiranem pitju.
7. Zakaj imajo starci raje nemešano vino?
8. Zakaj starci držijo napisano na daleč, ko berejo?
9. Zakaj raje uporabljajo sladko vodo kot slano vodo za pranje oblačil?
10. Zakaj v Atenah o zboru iz file Ajantidov nikoli ne razsojajo na koncu?

II. KNJIGA

Knjiga vsebuje vprašanja, ki se nam bodo zdela čudna (predvsem 8–9), na splošno pa obravnavane teme niso izrazito kulinarično obarvane: s hrano se ukvarjata zgolj 2. in 3. vprašanje, medtem ko lahko druge razvrstimo pod rubriko "razno".

1. Katere so teme, ki so po Ksenofontu ljudem ljubše, da jih o njih sprašujejo in zafrkavajo, in katere niso?
2. Zakaj ljudje postanejo bolj ješči jeseni?
3. Kaj je bilo prej: kokoš ali jajce?
4. Ali je rokoborba najstarejši šport?
5. Zakaj Homer postavlja atletske discipline v takšno zaporedje, da je prvi boks, potem rokoborba in zadnji tek?
6. Zakaj niso jelka, bor in podobna drevesa cepljeni?
7. O ribi prisesavki (*remora*).
8. Zakaj pravijo, da so konji, ki jih je ugriznil volk, pogumni?
9. Zakaj imajo ovce, ki jih je ugriznil volk, slajše meso, vendar volno, kjer se zare-dijo uši?

10. Ali so dobili tisti, ki kosijo iz javnih zalog, v starih časih večji delež kot danes?

III. KNJIGA

Večina vprašanj v tretji knjigi je "tipično" simpozijska: ukvarjajo se z vinom, seksom in tudi z mesom.

1. Ali naj se nosijo cvetlični venci ob pijači?
2. O bršljanu – je njegova narava topla ali hladna?
3. Zakaj se ženske najpočasneje napijejo, starci pa najhitreje?
4. Ali imajo ženske hladnejši ali toplejši značaj od moških?
5. Ali je moč vina hladna?
6. O pravem trenutku za seks.
7. Zakaj se od sladkega mladega vina najtežje napiješ?
8. Zakaj so tisti, ki so zelo pijani, manj moteči od tistih, ki so samo rahlo vinjeni?
9. O "Spij jih pet ali tri, ne štiri".
10. Zakaj se meso bolj pokvari na mesečini kot na sončni svetlobi?

IV. KNJIGA

Knjiga vsebuje številne prehranjevalno-kulinarične teme, ki so primerne za simpozijsko vzdušje. V 5. vprašanju preide na teologijo v zvezi z judaizmom – od prehranjevalnih predpisov do temeljnega vprašanja judovskega boga. Vprašanja 7–8 so izgubljena, saj poznamo samo naslove in rekonstrukcije po drugih virih, ukvarjajo pa se z imeni dni po planetih, s pečatnimi prstani in žensko kulinarično navado glede zelene solate.

1. Zakaj je mešano hrano lažje prebaviti kot enovrstno?
2. Za katere gomolje menijo, da jih ustvari grom, in zakaj menijo, da spečih nikoli ne udari strela?
3. Zakaj povabijo največ gostov na poročne večerje?
4. Zakaj je v morju več okusne hrane kot na kopnem?
5. Ali Judje ne jedo svinjine zaradi čaščenja ali zato, ker se jim svinja gabi?
6. Kdo je judovski bog?
7. Zakaj so dnevi, imenovani po planetih, razvrščeni drugače od položaja planetov? O položaju Sonca.
8. Zakaj pečatni prstan najpogosteje nosijo na prstu poleg sredinca?
9. Ali je primerneje na pečatnih prstanih nositi podobe bogov ali modrih mož?
10. Zakaj ženske ne jedo sredice pri zeleni solati?

V. KNJIGA

Knjigo odpre s psihološkim vprašanjem o umetnosti, nakar se loti vprašanj, ki se dotikajo umetnosti ter pesniških in športnih tekmovanj. Vsa druga vprašanja so spet pivsko-kulinarična in se vpisujejo v kontekst razprav na simpoziju.

1. Zakaj radi poslušamo igralce, ki oponašajo jezo in žalost, medtem ko neradi poslušamo tiste, ki dejansko trpijo zaradi teh čustev?
2. O tem, da je tekmovanje v pesništvu starodavno.
3. Zaradi česa so bor šteli za posvečen Pozejdonu in Dionizu in zakaj je bila nagrada za zmagovalce na istmijskih igrah prvotno venec iz borovih listov, kaneje iz zelene, zdaj pa spet iz borovih listov?
4. O Homerjevem: "Zmešaj močnejše vino."
5. O tistih, ki vabijo veliko število ljudi na večerjo.
6. Zakaj je na začetku obroka malo prostora za obedujoče, na koncu pa ga je veliko?
7. O tistih, ki mečejo uroke.
8. Zakaj Homer govori o jablani "z obiljem prekrasnega sadja", Empedokles pa jabolka imenuje *hyperphloia*?
9. Zakaj smokev, čeprav je drevo zelo grenko, rodi izredno sladke sadeže?
10. Kdo so "prijatelji ob soli in fižolu" in zakaj Homer imenuje morje "božansko"?

VI. KNJIGA

Tudi ta knjiga vsebuje mnoga kulinarična vprašanja, ki se jih loteva z naravoslovnega vidika. Mnoga od njih zahtevajo poglobljeno znanje iz naravoslovja.

1. Zakaj so tisti, ki se postijo, bolj žejni kot lačni?
2. Ali lakoto in žejo povzročata pomanjkanje ali sprememba oblike prehodov?
3. Zakaj prenehamo biti lačni, če pijemo, medtem ko postanemo žejni, če jemo?
4. Zakaj se voda, ki jo povlečemo iz vodnjaka, shladi, če jo čez noč pustimo na zraku iz vodnjaka?
5. Zakaj kamenčki in gruda iz svinca ohladijo vodo, če jih vržemo vanjo?
6. Zakaj sneg pokrijemo s slamo in tkanino, da ga ohranimo?
7. Ali je treba precejati vino?
8. Kaj je razlog bulimije?
9. Zakaj Homer za druge tekočine uporablja posebne pridevnike, le olivno olje imenuje "tekoče"?
10. Zaradi česa se žrtveno meso, če ga obesimo na smokev, hitro zmehča?

VII. KNJIGA

Knjiga vsebuje 2 ali 3 dramatične dialoge (7, 8, morda 3), ki se dogajajo v avtorjevi domači Hajroneji. Dogajanje v vprašanjih 2 in 5 je postavljeno v Delfe, 9. in 10. pa se dogajata v Atenah, medtem ko pri drugih lokacije ne moremo ugotoviti. Tudi v tej knjigi lahko pri marsikaterem vprašanju dvomimo, da gre za spomine na dejanske pogovore, dogodke in peripetije na simpoziju, čeprav takšne interpretacije niso podprte s prepričljivimi dokazi. Tematike se jasno vpisujejo v Plutarhov makrotekst, saj vključujejo starinoslovske in znanstvene razprave; Plutarh se pogloblja v navade, analizira ideje in etičnost delovanja in govorjenja. Primerno simpozijškemu vzdušju so vprašanja 5, 6, 8 in 10 posvečena vinu.

1. Proti tistim, ki obtožujejo Platona, ker je rekel, da gre pijača skozi pljuča.
2. Kdo je pri Platonu "vržen na rog" in zakaj so semena, ki se dotaknejo rogov goveda, "neupogljiva"?
3. Zakaj je vino najboljše na sredini, olje na vrhu, med pa na dnu?
4. Zakaj so imeli Rimljani nekaj navado, da niso dovolili, da mizo odnesejo prazno aliugasijo svetilko?
5. Da se je treba paziti ugodij od izprijene glasbe in kako naj se jih pazimo.
6. O t. i. sencah in o tem, ali lahko gremo h nekomu na večerjo, če nas ne povabi gostitelj, ampak kdo drug, v katerih primerih in h kakšnemu gostitelju?
7. Ali se je po večerji primerno zabavati ob glasbi igralk na piščal?
8. Kakšne vrste zabave so najprimernejše ob večerji?
9. Posvetovanje ob vinu je tako perzijska kot tudi grška navada.
10. Ali je posvetovanje ob vinu primerna navada?

VIII. KNJIGA

Večina vprašanj v tej knjigi je posvečena filozofskim, znanstvenim in medicinskim vprašanjem, torej se ne vpisujejo neposredno v kontekst simpozijskega, tj. neresnega in sproščenega. Teme kažejo na izrazito izobraženost in prefinjenost ljudi iz Plutarhovega kroga. Dva "para" dialogov (1 in 2 ter 7 in 8) vsebujeta tudi dramatično situacijo. Samo vprašanja 5 in 9 zvenita kot poročilo z dejanskega simpozija, medtem ko so druga že na ravni znanstvene razprave oz. literarnega dela.

1. O dnevih, na katere so bile rojene nekatere pomembne osebe; zgodbe o tistih, za katere pravijo, da so se rodili božanskim staršem.
2. Zakaj je Platon rekel, da se bog vedno ukvarja z geometrijo?
3. Zakaj se ponoči zvoki bolje prenašajo kot podnevi?

4. Zakaj na različnih atletskih tekmovanjih podeljujejo različne vence, medtem ko vsepovsod podeljujejo palmove liste? Zakaj imenujejo velike dateljnovce "nikolaji"?
5. Zakaj mornarji vodo iz Nila zajemajo pred zoro?
6. O ljudeh, ki zamudijo na večerjo; o izvoru besed za zajtrk, kosilo in večerjo.
7. O pitagorejskih nasvetih, naj ne sprejmemo lastovke kot gosta v hiši in naj pre-tresemo posteljnino takoj, ko vstanemo iz postelje.
8. Zakaj so se pitagorejci uživanja rib vzdrževali bolj kot uživanja vseh drugih živih bitjih?
9. Ali je možno, da nastanejo nove bolezni, in zakaj.
10. Zakaj sanjam najmanj zaupamo jeseni?

IX. KNJIGA

Pogovori iz 9. knjige so "dramatični", dogajanje pa interpreti pogojno umeščajo v avtorjeva študijska leta v Atenah, ko je študiral pri Amoniju, predstojniku Akademije. Nastopa niz "dramskih oseb", ki niso omenjene nikjer drugje, pa tudi Plutarhov brat Lamprij.

V nasprotju z drugimi knjigami, ki imajo po 10 vprašanj, jih ima zadnja 15: od teh je pri nekaterih ohranjen zgolj naslov.

1. O primernem in neprimernem citiranju pesnikov.
2. Zakaj je alfa prva črka abecede?
3. V kakšnem številčnem razmerju so postavljeni samoglasniki in soglasniki?
4. Katero Afroditino roko je ranil Diomed?
5. Zakaj je Platon rekel, da je bila Ajantova duša dvajseta na žrebanju?
6. Kaj je skriti pomen mita o Pozejdonovem porazu? Tudi o tem, zakaj Atenci izpuščajo 2. dan meseca boedromia.
7. Kaj je razlog za trojno razdelitev melodij?
8. Po čem se razlikujeta soglasni in melodični interval?
9. Kaj je razlog za sozvočje? Tudi o tem, zakaj spodnji ton nosi melodijo, ko zai-gramo dva tona?
10. Čeprav sta ekliptična obhoda Sonca in Lune enaka, zakaj se zdi, da je Lunin pogostejši kot Sončev?
11. O tem, zakaj nismo vedno isti, ker je naša bit nikoli ne miruje.
12. Ali je verjetnejše, da je število zvezd liho ali sodo?
13. O vprašanju spora med formulami v tretjem spevu *Iliade*.
14. Nenavadne opazke o številu Muz.

15. O tem, da ima ples tri dele: frazo, držo in poudarek; o naravi vsakega od njih in skupnih točkah med poezijo in plesom.

NAMESTO SKLEPA IZHODIŠČE RAZISKAVE

Iz predstavljenega orisa problematike, kakšna je razlika med simpozijskimi in nesimpozijskimi razpravami (ki jih ravno tako lahko uvrstimo v kategorijo popularne morale), ki se jih avtor loteva v spisih – označili smo jih za “delovne zvezke” iz morale za vsakdanjo rabo –, in povezave s še širšo antično tematiko prijateljstva lahko na koncu izluščimo pomembno dejstvo, in sicer skoraj popolno odsotnost žensk. Ženske nastopajo zgolj kot vprašanje⁷⁶ (zakaj se npr. težje napijejo kot starci), vendar ne nastopajo kot diskutantke, ne izrazijo svojega pogleda na moške niti z moškimi ne polemizirajo o morebitni zgrešenosti njihovih tez. Z odsotnostjo žensk sicer ne bomo odgovorili na vprašanje, ki smo si ga zastavili na začetku članka, vendar bomo pojasnili pomen “moškega prijateljstva”.

Problematika popularne morale je umeščena v kontekst antropologije zasebnega sveta, kamor spada prijateljstvo. Zastavitev problema prijateljstva z vidika spolne razlike se navezuje na tri že objavljene knjige o Plutarhu (*Plutarhove ženske*, 2004, *Dialogi o ljubezni*, 2005, *Plutarh, Rimska vprašanja, Grška vprašanja*, 2006), kjer je izrazit poudarek na zgodovinski antropologiji čustev, vendar je težišče na ženskah, ženah, zakonski zvezi in odnosih med spoloma. Plutarh se je obkrožal z izobraženimi prijatelji, imel je izobraženo ženo Timokseno in izobražene prijateljice, npr. svečenicu Klejo, ki ji je celo posvetil dva spisa (*Ženska junaška dejanja, O Izidi in Ozirisu*). Menil je, da je za filozofski zakon pomembna tudi intelektualna usklajenost med zakoncema (predvsem v *Nasveti ženinu in nevesti*, manj izrazito v *Dialog o ljubezni*), tako kot je očitno menil, da je za prijateljstvo pomembna intelektualna skupnost med moškimi. Spolna razlika kljub temu ostaja in je še vedno nezadostno raziskana, saj jo beremo samo v kontekstu obravnavanih tem, ne pa tudi v širšem makrotekstu, tako medtekstualnem kot tudi kulturnem.

V makrotekstu zgodovinske antropologije čustvovanja in preučevanja prijateljstva kot rdeče niti vprašanja “kako biti dober prijatelj” je zato treba brati tudi komplementarno vprašanje “kako biti dobra žen(sk)a” in iz spolne razlike opredeliti podobno moralo za vsakdanjo rabo, ki se običajno osredotoča zgolj na moško plat kot univerzalno, popolnoma pa zanemarja celovito branje, torej vključitev ženskega vprašanja v “moško vprašanje”, kajti šele tako bomo dobili antropološki makrotekst.

⁷⁶ S. V., III.3–4, IV.10.

BIBLIOGRAFIJA

- BARIGAZZI, A. (1988): "Plutarco e il dialogo 'drammatico'", *Prometheus*, 14, 141–163.
- BARROW, R. H. (1967): *Plutarch and His Times*, London.
- BOULOGNE, J. (1987): "Le sens des Questions romaines de Plutarque", *Revue des études grecques*, 100, 471–476.
- BOULOGNE, J. (1992): "Les Questions romaines de Plutarque", v: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II.33.6, 4682–4708.
- BOULOGNE, J. (1994): *Plutarque. Un aristocrate grec sous l'occupation romaine*, Lille.
- BOULOGNE, J. (1998): "Les Etiologies romaines: une hermenéutique des moeurs de Rome", v: *Plutarque: Grecs et Romains en Questions, Entretiens d'Archéologie et d'Histoire*, Saint-Bertrand-de-Comminges, 31–38.
- BOULOGNE, J. (2002): *Plutarque, Oeuvres morales IV*, prevod, komentarji, spremne študije, Paris.
- CLEMENT, P. A., HOFFLEIT, H. B. (2006): *Plutarch's Moralia in Fifteen Volumes*, Volume VIII, dvojezično, prevod, opombe, Cambridge Massachussets.
- DARBO-PESCHANSKI, C. (1998): "Pourquoi chercher des causes aux coutumes? (Les Questions romaines et les Questions grecs de Plutarque)", v: *Plutarque: Grecs et Romains en Questions, Entretiens d'Archéologie et d'Histoire*, Saint-Bertrand-de-Comminges, 21–30.
- DIEHL, E. (1942–1952): *Anthologia Lyrica Graeca (ALG)*, Leipzig.
- DOVER, K. J. (1995): *Grška homoseksualnost*, Ljubljana.
- FUHRMANN, F. (1964): *Les images de Plutarque*, Paris.
- FUHRMANN, F. (2003): *Plutarque, Oeuvres morales, Propos de table*, Livres I–III, prevod, komentar, spremna beseda, Paris.
- GANTAR, K. [K. G.] (2002): *Aristotel, Nikomahova etika*, prevod, uvodna beseda, opombe in terminološki slovarček, Ljubljana.
- HIRZEL, R. (1895): *Der Dialog, I. Ein literarhistorischer Versuch*, Leipzig.
- LEUTSCH, E. von, SCHNEIDEWIN, F. W. (1851): *Corpus Paroemiographorum Graecorum*, Göttingen.
- MARTIN, J. (1931): *Symposion. Die Geschichte einer literarischen Form*, Paderborn.
- MINAR, E. L., Jr., SANDBACH, F. H., HELMBOLD, W. C. (1961): *Plutarch's Moralia in Fifteen Volumes*, Volume IX, dvojezično, prevod, opombe, Cambridge Massachussets.

- NOUILHAN, M., PAILLER, J.-M., PAYEN, P. (1999): *Plutarque: Grecs et Romains en parallèle. Questions romaines – Questions grecques*, uvod, prevod in komentarji, Paris.
- PAYEN, P. (1998): “Rhétorique et géographie dans les *Questions romaines* et *Questions grecques* de Plutarque”, v: *Plutarque: Grecs et Romains en Questions, Entretiens d’Archéologie et d’Histoire*, Saint-Bertrand-de-Comminges, 39–73.
- ROSE, V. (1886³): *Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta*, Leipzig.
- ROSE, H. J. (1924): *The Roman Questions of Plutarch, A New Translation with Introductory Essays & a Running Commentary*, Oxford, New York.
- SCHNAPP, A. (1997): *Le chasseur et la cité: chasse et la érotique dans la Grèce ancienne*, Paris.
- SCHMITT-PANTEL, P. (1997): *La cité au banquet. Histoire des repas publics dans les cités grecques*, École française de Rome.
- SUNČIČ, M., ur. (2004): *Plutarhove ženske*, prevod, komentar in spremne študije, Ljubljana.
- SUNČIČ, M., ur. (2005): *Dialogi o ljubezni*, prevod, komentar in spremne študije, Ljubljana.
- SUNČIČ, M. (2006): *Plutarh, Rimska vprašanja, Grška vprašanja*, prevod, komentar in spremne študije, Ljubljana.
- USENER, H. (1887): *Epicurea*, Leipzig.
- ZIEGLER, K. (1951): “Ploutarchos”, v: *RE*, 21.1, stolpci 636–962.
- ZLOBEC DEL VECCHIO, B. [B. Z. V.] (2004): *Cicero, O prijateljstvu*, prevod, spremna beseda in opombe, Maribor.